

В. Капітан

ПРОБЛЕМА ЗАЙНЯТОСТІ ВИПУСКНИКІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Досліджено проблему зайнятості випускників вищих навчальних закладів України. Проаналізовано її стан та тенденцію. Запропоновано шляхи вирішення.

Ключові слова: зайнятість випускників ВНЗ, конкурентоспроможність випускників ВНЗ, молодий підприємець, молодіжне підприємництво.

На сучасному етапі розвитку державності України вирішення питання якісного кадрового забезпечення суспільно-політичних та соціально-економічних сфер життєдіяльності України стало одним із пріоритетних завдань. Основною метою державної кадрової політики, відповідно до Стратегії державної кадрової політики на 2012 – 2020 рр., схваленої указом Президента України № 45/2012 від 01.02.2012 рр., є забезпечення всіх сфер життєдіяльності держави кваліфікованими кадрами, необхідними для реалізації національних інтересів у контексті розвитку України як демократичної, соціальної держави з розвинутою ринковою економікою. Таким чином, значна увага з боку держави, на нашу думку, повинна приділятися випускникам ВНЗ, їхньому працевлаштуванню, оскільки саме вони відіграють стратегічну роль у розвитку країни.

Протягом останніх декількох років проблематиці зайнятості населення присвячується значна кількість наукових праць таких вчених, як Е. Лібанової, Г. Лопушняк, Ф. Зінов'єва та інші, у яких аналізуються тенденції зайнятості населення, визначаються причини та наслідки, досліджується вплив різного роду чинників на рівень безробіття. Однак глобалізаційні та трансформаційні процеси в економічній та інших сферах суспільного життя впливають на функціонування ринку праці, формуючи певні вимоги до пропонованої робочої сили. Особливо вразливими на цьому ринку є випускники ВНЗ, оскільки у більшості з них відсутній досвід роботи. Саме тому вирішення проблеми зайнятості випускників ВНЗ позитивно вплине на вирішення проблеми зайнятості в Україні загалом. Усе вищевикладене і виокремлює актуальність нашого дослідження.

Мета статті – дослідити проблему зайнятості випускників ВНЗ на ринку праці України, зокрема проаналізувати показники попиту та пропозиції, а також запропонувати шляхи вирішення.

Молодіжний сегмент ринку праці – найбільш проблемна частина загальнонаціонального ринку праці, а також специфічна соціально-демографічна група, яка посідає особливе місце у соціальній структурі суспільства та відіграє значну роль у громадсько-політичному житті держави. Тому проблема працевлаштування молоді є однією з найгостріших у державі.

З метою працевлаштування випускників ВНЗ державою здійснюється аналіз їхньої конкурентоспроможності. Підтримуємо позицію вчених, які вважають, що конкурентоспроможність молодих випускників ВНЗ – “це комплекс характеристик молодого працездатного населення, що визначають успішність у затребуваності в соціально-економічній діяльності на певній території. Їх конкурентоспроможність на ринку праці характеризується особливістю накопиченого потенціалу” [1].

Вчені С. Дімітрієва та Ф. Зінов'єв виділили основні переваги та недоліки випускника ВНЗ на ринку праці України (табл. 1).

Таблиця 1

Основні переваги та недоліки випускників ВНЗ на ринку праці

Переваги	Недоліки
Схильність до нововведень та змін	Відсутність досвіду
Більший потенціал, орієнтація на розвиток, кар'єру, ріст	Невміння планувати свій час, низький рівень самоорганізації і як наслідок неефективна робота у команді
Нестандартне мислення	Брак самопрезентації, відсутність навичок публічних виступів
Згода працювати у режимі ненормованого робочого дня	Неадекватна оцінка своєї вартості на ринку праці
Володіння передовими технологіями	Необхідність фінансових, часових та інформаційних вкладень
Керованість, мобільність	Незнання ринку праці
Наявність двох та більше спеціальних освіт	Недостатність працелюбства, відсутність чіткої уяви про сферу діяльності

Таким чином, аналізуючи вищенаведені переваги та недоліки випускників ВНЗ, зауважимо що у більшості випадків роботодавці шукають працівників із досвідом роботи, і це є однією із основних обов'язкових вимог при працевлаштуванні. Але частина із них надає перевагу приймати на роботу осіб без досвіду, адже, на їхню думку, молода особа може набагато швидше пристосуватися до будь-яких умов, вникнути у роботу та ефективно її виконувати. На нашу думку, для повноцінної роботи молодого працівника необхідне насамперед бажання працювати та виконувати доручені завдання максимально якісно і швидко, при цьому враховувати затрачений час та ресурси підприємства.

В умовах сьогодення проблема працевлаштування випускників ВНЗ є однією з найбільш актуальних проблем держави, адже освічена молода людина, яка не може отримати роботу за спеціальністю, дуже швидко розчаровується, і це може викликати ряд негативних наслідків: хвороба, вживання наркотичних та алкогольних речовин тощо.

Доцільно зауважити, що протягом 2005 – 2013 рр. кількість випущених фахівців ВНЗ I – II рівнів акредитації з кожним роком знижується. Показники кількості випущених фахівців III – IV рівнів акредитації протягом 2005 – 2011 рр. стабільно зростали, а з 2012 р. вони почали знижуватись: у 2012 р. на 13,9 тис. осіб у порівнянні з 2011 р., а у 2013 р. на 9,1 тис. осіб у порівнянні з 2012 р. (табл. 2).

Потреба підприємств у фахівцях протягом останніх декількох років стабільно знижується: з 17,4 тис. осіб у 2005 р. до 5,9 тис. осіб у 2012 р. Ця тенденція є загрозовою, оскільки навантаження не зайнятих трудовою діяльністю фахівців на вільні робочі місця зростає.

Особливістю на сучасному етапі розвитку економіки країни є те, що відбувається значне зменшення державного сектора, що призводить до скорочення запитів від державних підприємств, установ та організацій на кваліфіковану робочу силу. Забезпечення робочими місцями здійснюється приватними підприємствами, установами і організаціями на конкурсній основі. Таким чином, це спричинило певну розбіжність між потребами ринку праці, можливостями освітян навчати студентів відповідно до нових вимог та амбіціями самих випускників.

Таблиця 2

Кількість випущених фахівців, співвідношення їх попиту та пропозиції на ринку праці України (за даними Державної служби статистики України)

	Випущено фахівців, тис. осіб		Потреба підприємств у фахівцях, тис. осіб	Кількість фахівців на обліку в ДСЗ, тис. осіб	Навантаження не зайнятих трудовою діяльністю фахівців на вільні робочі місця, осіб
	I – II рівнів акредитації	III – IV рівнів акредитації			
2005	148,2	316,2	17,4	78,4	5
2006	142,7	372,4	15,4	67,6	4
2007	137,9	413,6	15,6	55,3	4
2008	134,3	468,4	12,1	72,0	6
2009	118,1	505,2	9,1	51,7	6
2010	114,8	527,3	7,4	53,0	7
2011	111,0	543,7	7,0	47,4	7
2012	96,7	529,8	5,9	50,6	9
2013	92,2	520,7	*	*	*

Примітка: *відсутність даних на момент подання статті до друку.

Гострою на ринку праці України й надалі залишається проблема отримання випускниками першого робочого місця. З боку уряду розробляються та вживаються заходи щодо її вирішення, зокрема прийнято Закон України “Про зайнятість населення”, у якому відображено низку нововведень, які сприятимуть вирішенню даного питання. На нашу думку, вони позитивно вплинуть на динаміку зайнятості випускників ВНЗ, однак не вирішать її повністю, оскільки цей процес потребує удосконалення законодавчої бази, яка на сьогодні не є ефективною.

В Україні поширеним явищем є приймання на роботу випускників ВНЗ без досвіду роботи на випробувальний термін. У ст. 26 Кодексу законів про працю передбачено, що “при укладенні трудового договору може бути обумовлене угодою сторін випробування з метою перевірки відповідності працівника роботі, яка йому доручається. Умова про випробування повинна бути застережена в наказі (розпорядженні) про прийняття на роботу. В період випробування на працівників поширюється законодавство про працю. Випробування не встановлюється при прийнятті на роботу: осіб, які не досягли вісімнадцяти років; молодих робітників після закінчення професійних навчально-виховних закладів; молодих спеціалістів після закінчення вищих навчальних закладів; осіб, звільнених у запас із військової чи альтернативної (невійськової) служби; інвалідів, направлених на роботу відповідно до рекомендації медико-соціальної експертизи. Випробування не встановлюється також при прийнятті на роботу в іншу місцевість і при переведенні на роботу на інше підприємство, в установу, організацію, а також в інших випадках, якщо це передбачено законодавством” [2]. Вищенаведене свідчить про порушення в Україні законодавства про працю. Причиною цього є відсутність відповідних знань серед потенційних працівників, особливо молодих осіб, випускників вищих навчальних закладів. Роботодавець, нехтуючи їхніми правами, використовує їх у вигідний для себе спосіб, але заборонений законодавством України.

Ми підтримуємо позицію науковця Г. Лопушняк щодо необхідності створення системи обов’язкового працевлаштування випускників, що навчалися за державним

замовленням. Ця система повинна базуватись на обґрунтованих розрахунках державного замовлення фахівців різного профілю з послідуочим їх забезпеченням роботою за спеціальністю. На думку Г. Лопушняк, доцільно повернутися до практики створення на підприємствах, в установах та організаціях резерву робочих місць для випускників ВНЗ та заборонити видачу диплому без направлення на роботу для зазначеної категорії випускників [3].

Протягом останніх років до Міністерства освіти і науки України надходять численні звернення випускників ВНЗ, їх батьків та органів студентського самоврядування щодо примусового зобов'язання випускників, які навчалися за кошти державного бюджету, надавати до ВНЗ довідки про працевлаштування. Основним методом тиску на випускників із боку адміністрацій вищих навчальних закладів є затримка видачі їм дипломів. У результаті, випускники надають недостовірні дані про власне працевлаштування, а вищі навчальні заклади цю інформацію надають міністерствам та експертним комісіям під час ліцензування та акредитації освітньої діяльності. Такі дії викликають недовіру до статистичних даних у звітах вищих навчальних закладів щодо результативності працевлаштування випускників [4].

Таким чином, необхідно наголосити про необхідність запровадження відповідальності керівників вищих навчальних закладів за об'єктивність наданих статистичних даних звітності з питань працевлаштування випускників.

Питання працевлаштування молоді регулюється: Кодексом Законів про працю, Законом України “Про вищу освіту”, Законом України “Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні”, Законом України “Про зайнятість населення”, Законом України “Про молодіжні та дитячі громадські організації”, Законом України “Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю”, Указом Президента України “Про гранти Президента України для обдарованої молоді”, Постановою Кабінету Міністрів України “Про затвердження Типового положення про молодіжний центр праці”, а також іншими нормативно-правовими актами [5].

На нашу думку, нормативно-правова база є достатньою для ефективного регулювання працевлаштування випускників ВНЗ, але якість її потребує удосконалення. Ми вважаємо основним недоліком державних підрозділів, котрі здійснюють регулювання зайнятості випускників, те, що вони у більшій частині виконують лише інформативно-консультативну функцію.

Враховуючи погіршення динаміки щодо працевлаштування випускників ВНЗ, забезпечення їх першим робочим місцем, ми вважаємо, що особливу увагу з боку держави необхідно приділити мотивації молоді до підприємницької діяльності. Розвиток молодіжного підприємництва повинен бути одним із основних завдань державної політики зайнятості. Адже молодіжне підприємництво є елементом підвищення рівня зайнятості серед молоді та створення нових підприємств і додаткових робочих місць, а також ефективним способом боротьби з безробіттям.

На сьогодні в Україні відсутнє як законодавче, так і наукове визначення таких термінів, як “молодіжне підприємництво” та “молодий підприємець”. Це свідчить про те, що підприємництво у нашій державі не розділяється за віковими категоріями. На нашу думку, вони повинні бути визначені і затверджені у законодавстві України, а їх зміст повинен бути наступним: “молодіжне підприємництво – самостійна, систематична, на власний ризик діяльність, зареєстрована у встановленому законодавством порядку, здійснювана особою віком до 35 років із метою отримання

прибутку”. Щодо визначення “молодий підприємець” то, на нашу думку, це “особа віком до 35 років, яка з власної ініціативи зареєструвалася як фізична чи юридична особа-підприємець з метою виробництва продукції, надання послуг чи інших незаборонених законодавством сфер діяльності робіт і як наслідок отримує прибуток чи інші вигоди”.

Хочемо наголосити, що розвиток молодіжного підприємництва позитивно впливає на ринок праці та на соціально-економічний розвиток країни, оскільки через самозайнятість молоді знижується рівень безробіття, а також зменшуються державні видатки на їх утримання. Також ведення підприємницької діяльності позитивно впливає на матеріальний стан молодого підприємця шляхом отримання прибутку, що є позитивним явищем для соціального розвитку, а держава отримує додаткові надходження до бюджету.

Одним із основних проблемних питань у молодіжній підприємницькій діяльності є складність у подоланні адміністративних та юридичних перепон, що виникають у процесі реалізації власної ініціативи. Причиною цього ми вважаємо недостатній підприємницький досвід, який є незначним при започаткуванні власної справи. Отже, постає необхідність у захисті молодих підприємців та наданні фахової консультації щодо молодіжної підприємницької діяльності.

Таким чином, ми пропонуємо створити у центрах зайнятості “відділ молодіжних ініціатив та молодіжного підприємництва”, функціями якого мають стати: реалізація законів України щодо молодіжного підприємництва; надання безкоштовних фахових консультацій протягом усього періоду введення молодіжної підприємницької діяльності; пошук інвесторів для реалізації молодіжних ініціатив та інші, які спрямовані на підтримку та розвитку молодіжного підприємництва.

Висновки

Навчання молоді, її розвиток, працевлаштування повинно бути основним завданням державної політики, оскільки саме від молодого покоління залежить майбутнє держави та її соціально-економічний розвиток.

Стан та тенденція працевлаштування випускників вищих навчальних закладів України є негативною, тому потребує прийняття стратегічних рішень щодо її покращення.

Щодо пропозицій, які можуть вплинути на покращення, нами виділено такі:

- створити систему обов’язкового працевлаштування випускників, що навчалися за державним замовленням. Ця система повинна базуватись на обґрунтованих розрахунках державного замовлення фахівців різного профілю з послідуочим їх забезпеченням роботою за спеціальністю;
- запровадити відповідальність керівників вищих навчальних закладів за об’єктивність статистичних даних із питань працевлаштування випускників ВНЗ;
- вдосконалити законодавство щодо підтримки та розвитку молодіжного підприємництва;
- на законодавчому рівні затвердити поняття: “молодий підприємець” та “молодіжне підприємництво”;
- створити у центрах зайнятості “відділ молодіжних ініціатив та молодіжного підприємництва”;
- посилити контроль за роботою регіональних центрів зайнятості та здійснювати регулярний моніторинг їх діяльності.

Література

1. Дімітрієва С. Д. Конкурентоспроможність випускників ВНЗ та їх затребуваність на ринку праці [Електронний ресурс] / С. Д. Дімітрієва, Ф. В. Зінов'єв. — Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znptdau/2012_2_2/18-2-10.pdf.

2. Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс] : Закон України № 322-VIII від 10.12.1971 р. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.

3. Лопушняк Г. С. Державна соціальна політика як передумова економічного розвитку України [Текст] : монографія / Г. С. Лопушняк. — Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2011. — 372 с.

4. Щодо надання достовірної інформації з працевлаштування випускників ВНЗ [Електронний ресурс] : Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 1/9-926 від 24.12.2012 р. — Режим доступу : <http://devvps.blogspot.com/2013/01/19-926-24122012.html>.

5. Про внесення змін до деяких законів України щодо сприяння працевлаштуванню студентів та випускників вищих навчальних закладів [Електронний ресурс] : проект Закону України № 9658 від 29.12.2011 р. — Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JF7GA00I.html.

V. Kapitan

THE PROBLEM OF GRADUATES EMPLOYMENT IN UKRAINE: CURRENT STATE AND PROSPECTS

The problem of graduates' employment in Ukraine is studied. Its state and tendency are analyzed. The ways of problem-solving are suggested.

Key words: graduates employment, graduate competence, young entrepreneur, youth entrepreneurship.